

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КАРАНЕВИЧ МАР'ЯНА ІГОРІВНА

УДК 81'255.4+165.741

**ПРАГМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В АНГЛО-
УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Спеціальність 10.02.16. – перекладознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
КАРАБАН В'ячеслав Іванович,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПАСЛАВСЬКА Алла Йосипівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри міжкультурної
комунікації та перекладу

кандидат філологічних наук, доцент
ЧАЛА Юлія Петрівна,
Гуманітарний інститут Київського
університету імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри перекладу

Захист відбудеться “27” лютого 2014 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий “22” січня 2014 р.

*Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.філол.н.*

Л.В. Клименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Із розвитком перекладознавства зростають вимоги до якості перекладу. Саме тому перекладознавці все частіше наголошують на тому, що врахування лише особливостей англійської та української мовних систем є недостатнім для забезпечення високоякісних результатів роботи перекладача. Кваліфікований переклад вимагає досягнення прагматичної рівноцінності вихідного та цільового текстів.

Аналітичний огляд наукового доробку з проблеми вивчення прагматики перекладу уможливив виокремлення різних рівнів її дослідження. Так, особливості відтворення прагматичного потенціалу окремих мовних одиниць у перекладі досліджували такі науковці, як І.О. Алексєєва, С.Г. Ахметова, С.О. Сасіна, О.М. Соколов, М.А. Тонян. Такі дослідники, як Л.О. Дубко і О.Г. Федорова, В.І. Карабан та Дж. Мейс присвятили свої розвідки способам передачі прагматики мовленнєвих актів у перекладі. У свою чергу, О.Г. Волков, В.В. Демецька та С.В. Радецька досліджували специфіку перекладу прагматекстів. Серед зарубіжних науковців, які аналізували прагматичний аспект перекладу, слід також зазначити М. Бейкер, А. Нойберта, П. Ньюмарка та Р. Штольце. Однак, проблема відтворення прагматичного потенціалу художнього твору в перекладі ще не отримала належної уваги науковців. Це – велика прогалина з огляду на те, що художні твори є надбанням не окремого народу, а світової культури. Тому читачеві перекладу необхідно забезпечити такі ж передумови для сприйняття і розуміння цільового тексту, які автор оригіналу передбачив для реципієнтів першотвору. І, хоча художній твір не належить до прагматекстів, слід зважати на те, що кожне висловлювання містить у собі певний прагматичний потенціал, який актуалізується під впливом мовленнєвого та ситуативного контекстів, фонових знань реципієнтів та особливостей їхньої культури. Відповідно, прагматичний ефект від одного і того ж висловлювання на носіїв різних мов і представників різних культур може різнитися. Тому, щоб максимально наблизити передумови для інтерпретації перекладу художнього твору читачами, перекладачеві доводиться застосовувати прагматично зумовлені трансформації. При цьому, щоб адекватно відтворити прагматичну спрямованість оригіналу в перекладі, слід враховувати те, що прагматика художнього твору формується через поєднання прагматичних значень, які містяться у комунікації персонажів та в авторському мовленні.

Актуальність дисертації визначається спрямуванням сучасних перекладознавчих студій на системне вивчення прагматичних аспектів перекладу, зокрема, шляхів відтворення комунікативних настанов англійського оригіналу в українському перекладі на рівні окремих мовних одиниць, висловлювань та тексту. Актуальність теми дослідження зумовлено також відсутністю у вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві класифікації прагматично зумовлених трансформацій, що уможливають адаптацію художнього твору, забезпечуючи рівноцінний прагматичний ефект оригіналу та перекладу.

Гіпотеза дослідження полягає у наступному: застосування прагматично зумовлених трансформацій у перекладі спричинене 1) мовними чинниками, оскільки прагматичне значення може бути виражене лексично чи граматично, а в лексичній

та граматичній системах англійської та української мов існує певна невідповідність. Водночас, до перекладацьких змін може спонукати тематична та ситуаційна стереотипізація англійського та українського мовлення; 2) антропоцентричними чинниками, тобто необхідністю врахування специфіки учасників комунікації і особливостей дотримання ввічливості та політкоректності у різних культурах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за № 06 БФ 044-01 «Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації», затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій в українських перекладах англомовних художніх творів. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Уточнити дефініцію терміну “прагматика” та поняття прагматики перекладу, представлене у працях вітчизняних та зарубіжних перекладознавців;
2. Визначити позамовні чинники у прагматиці перекладу;
3. Описати прагматичний потенціал художнього твору з погляду перекладу;
4. Окреслити розуміння прагматичної адаптації та адекватності перекладу;
5. Розглянути методологічні засади дослідження прагматики перекладу;
6. Здійснити класифікацію прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій та встановити причини і особливості їх застосування в англо-українському художньому перекладі;
7. Проаналізувати прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації, виявлені в українському перекладі англомовних художніх творів;
8. Встановити кількісне співвідношення трансформацій, що використовуються перекладачами з метою адекватного відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі.

Об'єктом дослідження є речення вихідного тексту та їх цільові відповідники, перекладені із застосуванням прагматично зумовлених трансформацій загальною кількістю 2000 пар.

Предметом вивчення є різноманітні характеристики прагматично зумовлених лексико-граматичних, граматичних та лексико-семантичних трансформацій в українському перекладі англомовних художніх творів, у тому числі їх сутність, типи, види, умови та причини застосування.

Матеріалом дослідження слугували англомовні художні тексти та їх переклади, виконані такими перекладачами, як І. Андрусяк, А. Вовченко, В. Горбатько, Р. Доценко, А. Євса, В. Корнієнко, Н. Косенко, Ю. Лісняк, О. Логвиненко, О. Мокровольський, В. Морозов, К. Плугатир, В. Прокопчук, М. Рябова, О. Сенюк, Л. Солонько, В. Чернишенко та Т. Шевченко. Для забезпечення комплексності дослідження до уваги бралися художні твори різних жанрів, призначені для читачів різного віку, переклади яких здійснювалися у часовий період з другої половини 70-х років ХХ століття до сьогодні. Загалом, опрацьовано приблизно по 4600 сторінок вихідних та цільових текстів.

Методологічну основу дисертації, що зумовлена специфікою об'єкта дослідження, його метою та завданнями, складає комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу художніх творів, що передбачає розгляд мовних одиниць у тісному зв'язку з методами мовознавчого перекладознавства.

Для початку, зазначимо **загальнонаукову методологічну базу дослідження**. Йдеться про *гіпотетико-дедуктивний метод*, у зв'язку з висуненням гіпотези щодо причин застосування прагматично зумовлених трансформацій; *описовий метод* для оформлення та узагальнення своїх спостережень над зібраним фактичним матеріалом; *метод суцільної вибірки* використовувався для виявлення прагматично зумовлених трансформацій під час співставлення оригінальних художніх текстів та їх перекладів; *метод кількісних підрахунків*, що дозволив порівняти поширеність застосування перекладачами різних видів прагматично зумовлених трансформацій з метою адаптації художнього твору.

Окрім того, досягнення поставленої мети уможлиблює застосування таких **загальнофілологічних методів дослідження** як *порівняльний аналіз форми та змісту* вихідного та цільового текстів і *метод лінгвістичного спостереження та аналізу* для виявлення лінгвокультурологічних ознак художніх текстів, що є важливими складовими їх прагматичного потенціалу, і встановлення зв'язку між ними та історією, релігією, матеріальними і духовними цінностями народу.

Щодо **спеціальних методів дослідження**, то, з огляду на тему дисертації, основним методом нашої наукової розвідки є *порівняльний прагматичний аналіз* оригіналів та перекладів, який уможлиблює оцінку адекватності відтворення прагматичного потенціалу. Цьому також сприяє *компонентний аналіз* смислової структури лексичних одиниць першотвору і перекладу та *структурний аналіз*, що забезпечує аналіз художнього твору як цілісної системи, прагматичний потенціал якої утворює сукупність прагматичних значень її окремих компонентів. Для вирішення поставлених завдань використовується також *аналіз суміжних пар* для дослідження закономірностей вживання учасниками англomовного та українськомовного діалогу типових послідовностей реплік. Особливої ваги для нашої розвідки набуває *дискурс-аналіз*, який передбачає врахування соціального та культурного контексту художнього твору. При цьому, з огляду на те, що ми розглядаємо контекст як один із чинників, які впливають на вибір перекладачем способу прагматичної адаптації художнього твору, важливим для дослідження є *контекстуальний аналіз*. Для аналізу і порівняння прагматичного потенціалу англomовних художніх творів та їх українськомовних перекладів було застосовано *інтент-аналіз*, що забезпечує виявлення непрямих мовленнєвих актів, прихованих смислів, наявних в оригіналі, намірів учасників спілкування за особливостями їх мовлення та комунікативної поведінки з метою встановлення способів їх рівноцінної передачі у цільовому тексті. Прийом *трансформаційного аналізу* уможлиблює встановлення особливостей, типів і видів прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних та граматичних трансформацій в англо-українському художньому перекладі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в українському перекладознавстві здійснено комплексний зіставний аналіз прагматичного потенціалу оригінальних англomовних художніх творів та їх

українських перекладів; виявлено способи адаптації вихідних художніх текстів, зокрема, прагматично зумовлені трансформації, що уможливають відтворення прагматичного ефекту оригінального художнього твору через збереження у перекладі прагматики його окремих складових, мовних одиниць та висловлювань, на граматичному і лексичному рівнях; розроблено класифікацію прагматично зумовлених трансформацій та окреслено умови і причини їх застосування; запропоновано визначення понять “прагматично зумовлена трансформація”, “прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація”, “прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація” та “прагматично зумовлена граматична трансформація”.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що її результати можуть бути використані у подальших дослідженнях прагматичних аспектів перекладу, в теоретичних розробках проблематики перекладознавчої компаративістики та універсальної прагматики. Дисертаційне дослідження обґрунтовує можливі та доцільні способи збереження прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Аналіз типів прагматично зумовлених трансформацій допомагає оцінити адекватність українських перекладів англomовних художніх творів. Результати дослідження становлять внесок до загальної теорії перекладу, часткової теорії перекладу англomовних художніх творів українською мовою та сприяють глибшому розумінню трансформаційного аспекту перекладу.

Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів для розробки та викладання нормативних курсів вступу до перекладознавства, теорії та практики перекладу, спеціальних курсів з трансформаційного аспекту перекладу та прагматики перекладу, з основ міжкультурної комунікації та для підготовки відповідних посібників і підручників. Вони можуть бути корисними перекладачам-практикам, які працюють у галузі художнього перекладу.

Положення, що виносяться на захист:

1. Прагматично зумовлена трансформація – це лексико-семантичне, лексико-граматичне чи граматичне перетворення, що спричинене доміантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та прагматичну спрямованість вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні стереотипи реципієнтів цільових текстів. Результатом такого перетворення є функціонально і прагматично рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання.

2. Позамовними чинниками у прагматиці перекладу є особливості світосприйняття, розбіжності в ідейно-естетичних поглядах, соціокультурні відмінності та різниця у фонових знаннях автора першотвору, перекладача і читачів оригіналу та перекладу, вік ймовірних реципієнтів перекладу, сучасні тенденції дотримання ввічливості та політкоректності. Водночас, серед мовних чинників, які спричиняють застосування прагматично зумовлених перекладацьких трансформацій, слід назвати різницю мовних картин світу носіїв вихідної та цільової мов, що відображено у відмінності узусів, ситуативній і тематичній стереотипізації англійського та українського мовлення.

3. Відтворення прагматичного потенціалу художнього тексту в перекладі

відбувається на двох рівнях: 1) адекватна передача авторського мовлення; 2) адекватне відтворення мовлення персонажів. Для цього необхідно виявити та проаналізувати прагматичні елементи, які містяться в авторському та персонажному мовленні художнього твору, після чого віднайти у цільовій мові одиниці з рівноцінним прагматичним значенням.

4. Адекватність перекладу досягається шляхом адаптації через застосування прагматично зумовлених лексико-семантичних, граматичних і лексико-граматичних трансформацій, що уможливають 1) нейтралізацію відмінності лінгвоетнокультурної комунікативної ситуації (доречність застосування вищезазначених трансформацій у цьому випадку залежить від комунікативного фокусу висловлювання); 2) врахування відмінностей в узусі вихідної та цільової мов, адже для максимальної близькості комунікативних ефектів вихідного та цільового текстів перекладачеві необхідно відтворити дотримання чи недотримання комунікантами мовних та мовленнєвих норм.

5. Прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація – це такий вид перекладацького перетворення, внаслідок якого досягається рівноцінний комунікативний ефект висловлювання, що має відмінний лексичний склад у вихідній та цільовій мовах.

6. Прагматично зумовлена граматична трансформація – це таке перекладацьке перетворення, коли рівноцінний комунікативний ефект вихідного і цільового висловлювання досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення.

7. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація – це такі зміни лексичних і граматичних характеристик вихідного висловлювання у перекладі, що уможливають забезпечення функціонально і прагматично рівноцінного оригінальному перекладеного повідомлення.

8. Порівняння кількісних показників використання прагматично зумовлених трансформацій у художньому перекладі дозволило встановити, що найпоширенішими з них є додавання, генералізація та граматична заміна.

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації апробовані на засіданнях кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та восьми міжнародних конференціях. Викладені у дисертації результати дослідження оприлюднено на XVIII Міжнародній науковій конференції “Мова і культура” ім. проф. Сергія Бураго (Київ, 2009), Міжнародній науковій конференції “Мова як світ світів. Поетика і граматики” (Київ, 2010), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2010), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2010), V Міжнародній науково-практичній конференції “Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах” (Львів, 2012), VI Міжнародній науково-практичній конференції “Міжкультурна комунікація: мова-культура-особистість” (Острог, 2012), III Міжнародній науково-практичній конференції «Язык и культура» (Новосибірськ, 2012) та Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні

проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (Тернопіль, 2013).

Публікації. Результати дисертаційної роботи знайшли відображення у семи одноосібних вітчизняних та одній зарубіжній публікації у провідних фахових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної наукової та довідкової літератури і переліку матеріалів дослідження. Загальний обсяг роботи складає 215 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 183 сторінках. Список використаних джерел налічує 341 позицію, із них латиницею – 127.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми, актуальність дослідження, визначається його мета та завдання, основні методи аналізу, розкривається наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, формулюються основні положення, які виносяться на захист.

У **першому розділі** *“Прагматика перекладу як аспект перекладознавчих досліджень”* уточнюється дефініція терміна “прагматика”, аналізується розуміння прагматики перекладу в різних комунікативних теоріях, дається характеристика позамовних чинників у прагматиці перекладу, розглядається суть прагматики художнього перекладу, виявляються основні шляхи відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі та описується прагматична адаптація у плані адекватності перекладу.

Услід за Дж. Хауз, переклад розглядається нами як прагматичне відтворення оригіналу. Про прагматичну різносторонність перекладацького акту свідчить те, що переклад може бути орієнтований на першотвір; на певні цілі перекладача, які не відповідають завданням, що намагався вирішити автор під час створення оригіналу або на конкретного реципієнта (Т.Г. Герасімова, В.Н. Комісаров).

Перекладачеві, пропустивши повідомлення «через себе», необхідно із точністю передати прагматичний потенціал висловлювання, не підсилюючи і не послаблюючи його комунікативного ефекту і залишаючись вірним психологічним характеристикам персонажів та ідейно-художньому задуму автора в цілому (Т.О. Шліхар). Під прагматичною нейтральністю ми розуміємо таку позицію перекладача, внаслідок якої у цільовому тексті відсутні зміни у зв'язку з його політичними, релігійними, ідеологічними переконаннями чи певною вказівкою замовника перекладу. Якщо перекладач здійснює прагматичні перетворення, тоді ця діяльність виходить за рамки перекладу; якщо він застосовує прагматично зумовлені трансформації, то в результаті отримуємо адекватний переклад. Прагматично адекватний переклад, тобто переклад, у якому відтворено комунікативні функції оригіналу (Дж. Хауз), можна отримати лише за умови високого рівня прагматичної компетенції перекладача. Нагадаємо, що саме прагматична компетенція уможливорює правильне тлумачення висловлювання у контексті та ефективне використання мовних ресурсів для досягнення певних цілей (А. Баррон, М. Дулі, Р. Карстон, Дж. Каттінг).

Зарубіжні науковці все частіше присвячують свої розвідки дослідженню літературної прагматики, завданням якої є аналіз ефектів, якими автори текстів

наділяють художні твори, користуючись ресурсами мови, щоб забезпечити ефективну «співпрацю» з читацькою аудиторією (Н. Енквіст, Дж. Мей, Р. Уотс). Прагматику мовлення персонажів вивчали такі дослідники, як Р.Д. Сел та Т.В. Дробишева, яка під прагматичним змістом образу персонажа розуміє відображену в свідомості адресата сукупність суттєвих рис художнього образу, що виражені в тексті мовними засобами і реалізують прагматичні настанови автора на створення певного прагматичного ефекту. Звідси, перекладу художнього твору повинен передувати аналіз мовлення персонажів в оригіналі. При цьому особливу увагу слід приділити його стратифікаційній та ситуативній варіативності.

Загалом, твердження О.Д. Швейцера про те, що прагматичні відношення, які виникають у комунікативній ситуації, відтворюються мовою перекладу в модифікованому вигляді, оскільки двох абсолютно ідентичних актів комунікації не буває, виступає теоретичним підґрунтям нашого поглибленого дослідження прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі. На те, які саме зміни слід здійснювати, впливає прагматичний фокус висловлювання (В.В. Сдобніков).

Приступаючи до роботи, перекладачеві, на думку М.К. Гарбовського, доводиться робити вибір: 1) орієнтуватися на автора вихідного мовленнєвого повідомлення, ототожнивши себе з ним і свого читача з отримувачем оригіналу. У такому випадку необхідно застосовувати прагматично зумовлені перетворення, найважливіша властивість яких полягає в тому, що зміни окремих елементів смислу вихідного повідомлення переслідують мету збереження у перекладі смислового цілого; 2) орієнтуватися лише на свого читача, намагаючись створити такий комунікативний ефект, який передбачає нова комунікативна ситуація. У цьому випадку, коли перекладач свідомо змінює комунікативний ефект, якого намагався досягнути автор вихідного повідомлення, говорять про прагматичні перетворення, або, за визначенням В.І. Карабана та М.Ю. Ребенко, прагматичні деформації. З огляду на вищесказане, переклад художнього твору вимагає адаптації шляхом застосування прагматично зумовлених трансформацій. У нашій роботі ми послуговуємося наступним визначенням: прагматично зумовлена трансформація – це лексико-семантичне, лексико-граматичне чи граматичне перетворення, що спричинене домінантною прагматичною настановою перекладача максимально повно донести до читача перекладу зміст та прагматичну спрямованість вихідного тексту, враховуючи мовні та культурні стереотипи реципієнтів цільових текстів. Результатом такого перетворення є функціонально та прагматично рівноцінне оригінальному перекладене висловлювання.

Сподіваючись виправдати очікування читачів перекладу, перекладачі дотримуються норм їх мови та мовлення і намагаються не допустити, щоб цільовий текст набув небажаного підтексту чи викликав непередбачені автором асоціації (М. Бейкер). У наступному прикладі внесені перекладачем зміни, що викликають асоціацію у читача перекладу з трав'яною рослиною бамбуком, є цілком доречними і не вступають у суперечність зі змістом повідомлення: *A **Never tree** tried hard to grow in the centre of the room, but every morning they sawed the trunk through, level with the floor. By tea-time it was always about two feet high <...> [Barrie J.M. Peter Pan]. – Посеред кімнати вперто росло дерево **небувамбук**, і*

щоранку хлопці його підпилювали під саму підлогу. Але на час чаювання небувамбук знов підростав <...> (пер. Н. Косенко).

Важливим чинником у прагматиці перекладу є лінгвоетнічний бар'єр. При цьому одним із чинників лінгвоетнічного бар'єру є розбіжності преінформаційних запасів носіїв вихідної та цільової мов, які використовуються для сприйняття та інтерпретації текстів (Л.К. Латишев). Звідси, застосування прагматично зумовлених перекладацьких перетворень мотивоване необхідністю вирівняти передумови сприйняття та інтерпретації художнього твору англomовними та україномовними читачами. Так, у наступному прикладі спостерігаємо заміну невідомої для цільового реципієнта назви книги на релігійну тематику лексемою «молитовник», оскільки маленька героїня твору не знала, як молитись: *I'll send her to the manse tomorrow and borrow the Peep of the Day series* <...> [Montgomery L.M. *Anne of Green Gables*]. – *Завтра ж відправлю її до нашого пастора й попрошу для неї **молитовник*** (пер. А. Вовченко).

За відсутності необхідних фонових знань перекладач, виступаючи в ролі реципієнта оригіналу, може не зрозуміти його деталей і, як наслідок, ввести в оману читача цільового тексту (А.Г. Гудманян, О.Д. Швейцер). Так, у нижченаведеному оригінальному висловлюванні згадується дитяча гра, суть якої полягає в імітації дій ведучого, а завданням квача є спіймати будь-кого з гравців і передати таким чином своє звання. Тому в перекладі загальновідомі правила гри вступають у суперечність зі змістом висловлювання: *When playing Follow my Leader, Peter would fly close to the water and touch each shark's tail in passing* <...>. <...> *he kept looking behind to see how many tails they missed* [Barrie J. M. *Peter Pan*]. – *Бавлячись у квача, Пітер підлітав до поверхні моря і торкався долонею акулячих хвостів* <...>. <...> *Пітер час від часу озирався й задоволено рахував, на скільки хвостів відстали його супутники* (пер. Н. Косенко).

Щоб забезпечити високоякісний результат перекладу перекладач повинен бути здатним виявити імплікатуру (Ж. Мешлер). Так, в оригіналі художнього твору «Пітер Пен» зазначено ім'я пророка Йони. Згідно з біблійною притчею, корабель, на якому він плив, мало не затонув через те, що той не послухав Бога. Моряки дізналися, що гнів Господа спричинений поведінкою пророка і викинули його за борт, після чого буря стихла. Тому носії англійської мови використовують це ім'я для позначення людини, яка приносить нещастя, що не характерно для носіїв української мови, чим і спричинені перекладацькі перетворення: *There's a Jonah aboard* [Barrie J. M. *Peter Pan*]. – *На нашому кораблі є людина, що приносить нещастя* (пер. Н. Косенко). Неврахування перекладачем особливостей побуту та традицій носіїв різних культур може призвести до надмірного одомашнення, спотворення оригіналу, що доводить наступний приклад: *Mr. Phillips has been carrying matters with a rather high hand* [Montgomery L.M. *Anne of Green Gables*]. – *Пан Філіпс передає куті меду* (пер. А. Вовченко).

Водночас, слід зазначити, що відтворення прагматичного потенціалу оригіналу на фонографічному рівні не становить значних труднощів для перекладача, про що свідчать нижченаведені приклади: *He doesn't generally go to town this time of year and he never visits* [316, с. 11]. – *О цій порі до міста він не їздить, та й у гостях*

ніколи не буває [317, с. 9].; *Ch-ch-ch-changes* [327, с. 221]. – *3-3-3-зміни* [305, с. 187].

Варто зауважити, що прагматичне ставлення реципієнта до тексту залежить не лише від прагматики тексту, а й від досвіду, особистості, характеру, психологічних особливостей читача, його інтересів та смаків, соціального статусу, намагання досягнути певних практичних результатів (Е. Блек, В.Н. Комісаров, Л.К. Латишев). Таким чином, кожний читач “вичитує” з одного й того ж тексту дещо інший зміст (О.О. Леонт'єв).

Другий розділ “*Прагматично зумовлені лексико-семантичні трансформації в англо-українському художньому перекладі*” присвячено дослідженню причин та особливостей застосування прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій, їх класифікації та докладному опису. Прагматично зумовлена лексико-семантична трансформація – це такий вид перекладацьких перетворень, коли досягається рівноцінний комунікативний ефект висловлювання, лексичний склад якого у вихідній та цільовій мовах є різним. До прагматично зумовлених лексико-семантичних трансформацій ми відносимо прагматично зумовлені генералізацію, конкретизацію, лексичну заміну, лексико-семантичну компенсацію, диференціацію значення, логічний розвиток поняття та прагматичні узуально зумовлені трансформації.

З прагматичних міркувань генералізацію доволі часто застосовують у перекладі власних назв, які є неінформативними для читачів перекладу (А.Г. Гудманян, Г.І. Сидорук). Л.С. Бархударов зазначає, що прагматичний аспект важливо враховувати при передачі у перекладі географічних назв, назв культурно-побутових реалій, назв фірм, товарів та ін. Це особливо актуально для перекладу дитячої і підліткової художньої літератури, адже дещо полегшує сприйняття твору: читач не відволікається від комунікативного фокусу висловлювання на прочитання великої кількості приміток, розлогих пояснень до окремих деталей, які не є комунікативно релевантними, що в результаті може позбавити насолоди від процесу читання. Загалом, узагальнення доцільне тоді, коли воно сприяє досягненню рівноцінного прагматичного ефекту першотвору та перекладу, наприклад: «*Look here,*» *I said (speaking not in English, of course, but in Oompa-Loompish) <...> [Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory].* – «*Послухайте мене, – сказав я (звісно, не нашою, а умпа-лумпівською мовою) <...> (пер. В. Морозова).* Тут мова, якою спілкуються персонажі тексту оригіналу – англійська, а між персонажами вторинного тексту комунікація відбувається українською мовою. Проте, заміна у цьому прикладі слова оригіналу *English* на лексему *український* у перекладі є недоречною, оскільки українізація у цьому випадку призвела б до спотворення змісту оригіналу. Саме тому перекладач використовує присвійний займенник *наш*, який повною мірою передає відчуття близькості оповідача і персонажів до читача перекладу.

У наступному прикладі узагальнення у перекладі, на нашу думку, невиправдане, адже власна назва автомобіля, що належить персонажу художнього твору, дає читачеві певне уявлення про нього самого: *Thanks to the mechanical perfection of my Targa 911S and also to my driving creativity <...> [Segal E. Oliver's Story].* – *Завдяки технічному станові моєї машини та моїй спритності як водія <...> (пер. А. Євси).* Хоча згадана в оригіналі модель автомобіля невідома для пересічного українця, зазначення марки Порше дає можливість читачеві перекладу оцінити, до якого

соціального прошарку належить персонаж-власник авто, його матеріальне становище та вподобання. Тому пропонуємо наступний переклад вищевказаного оригінального висловлювання: *Завдяки технічному станові мого Порше та спритності як водія <...>*.

Використання перекладачем прагматично зумовленої лексичної заміни яскраво ілюструє наступний приклад, де автором, наче через ностальгію за дитинством, наводиться перелік персонажів популярних в англomовних країнах дитячих книг. Зважаючи на ймовірну цільову аудиторію книги «Чарлі та шоколадна фабрика», перекладач В. Морозов використав імена інших персонажів творів зарубіжних авторів-творців класики дитячої літератури, що змалечку знайомі українцям: *The younger ones had Beatrix Potter, with Mr Tod, the dirty rotter, and Squirrel Nutkin, Pigling Bland, and Mrs Tiggy-Winkle and – Just How the Camel Got His Hump, and How the Monkey Lost His Rump, and Mr Toad, and bless my soul, there's Mr Rat and Mr Mole <...> [Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory]! – Ось Вінні-Пух, он Білосніжка йде до лісу... Ось Гулівер веде Алісу у Дивосвіт, і прямо тут до них підходить ліліпут. Ген королева виглядає, чи знайде Герда свого Кая (пер. В. Морозова).*

Для того, щоб забезпечити адекватний переклад, необхідно володіти знаннями історії та особливостей побуту носіїв вихідної та цільової мов: *<...> they could sleep for days at a time without hearin' a seven o'clock whistle or the footsteps of the rent man upon the stairs [Henry O. Cabbages and Kings]. – Адже їх не розбудить ні фабричний гудок, ані кроки агента, що збирає платню за квартири (пер. М. Рябової).* У випадку буквального перекладу недостатній обсяг фонових знань реципієнтів вторинного тексту призведе до нерівноцінного впливу вихідного та цільового висловлювання на їх відповідні аудиторії, що знизить якість перекладу.

Застосування прагматично зумовленої лексичної заміни є доречним у зв'язку з різницею у традиційному для носіїв англійської та української мов кольоропозначенні, адже, як зазначає А. Капуш, кожен етнос має свою так звану «кольорову картину світу», що демонструє наступний приклад: *Everything went white in front of my eyes [Patterson J. Swimsuit]. – В очах у мене потемніло (пер. В. Горбатська).*

Уся система стилістичних прийомів художнього твору може використовуватися для характеристики персонажів і для створення образу оповідача. Прагматично зумовлена лексико-семантична компенсація уможливорює адекватне відтворення у вторинному тексті діалектизмів, індивідуальних дефектів мовлення, римівок, ономотопеї, алітерації та гри слів. Значно ускладнює завдання перекладача поєднання вищезазначених стилістичних засобів, наприклад, алітерації та гри слів, про що свідчить недостатньо вдалий, на нашу думку, переклад наступного висловлювання: *Snap-shot of a senorita sitting in the sand – alliteration unintentional. – Wrong. It's a slung-shot [Henry O. Cabbages and Kings]. – Знімок сеньйорити на піску. – Ні, це не знімок, а постріл (пер. М. Рябової).* Тут ані алітерація, ані гра слів на основі фонетичного уподібнення не відтворені у перекладі, що призводить до зміни прагматичного потенціалу висловлювання. Ми пропонуємо перекласти висловлювання таким чином: *Світлина сеньйорити, що сидить на піску. – Це не світлина, а стрілянина.*

Я.І. Рецкер зауважив, що прагматична основа конкретизації вимагає завершеності думки, вираженої в оригіналі. Наприклад, наступному висловлюванню передувала розповідь про те, що головний герой твору знайшов у себе мало не всі хвороби, описані в медичній енциклопедії. Широкий контекст висловлювання дав можливість перекладачеві витлумачити його зміст і адекватно відтворити у перекладі: *I thought what an acquisition I should be to a class [Jerome K.J. Three Men in a Boat]! – Я думав, якою знахідкою був би я для аудиторії медиків (пер. Ю. Лісняка)!*

Застосування логічного розвитку також може бути спричинене необхідністю експлікувати оригінальне повідомлення для читача українського перекладу. Так, у наведеному нижче прикладі заміна позначення наслідку описом процесу зумовлена відмінністю ринку послуг в англійських країнах та Україні: *We're in the goddam book [Segal E. Oliver's Story]. – Ми беремо продукти у кредит (пер. А. Євси).*

Диференціацію значення можна продемонструвати на прикладі виявлених нами способів перекладу лексичної одиниці *invalid*. У випадку, коли це слово використовується як медичний термін, його українськими відповідниками є лексичні одиниці *хворий, пацієнт*: *On quitting the invalid's bedside to hold conversation with myself, Doctors D- and F- had bidden him a final farewell [Poe E.A. The Facts in the Case of M. Valdemar]. – Відійшовши від ліжка хворого для розмови зі мною, доктори Д. і Ф. востаннє попрощалися з ним (пер. Ю. Лісняка).* Лексема *недужий* належить до нейтрального реєстру: *Three Invalids [Jerome K.J. Three Men in a Boat]. – Троє недужих (пер. Ю. Лісняка).* Водночас, нижченаведений варіантний відповідник цього ж слова може образити почуття людини, про яку йдеться, тому перекладачеві слід зважати на ситуаційний контекст мовленнєвого акту, особливості стосунків між персонажами художнього твору, тому використовувати його слід з обачністю: *And I strongly advise you to do the same with Mr... with your invalid friend who has the absurd name [Wilde O. The Importance of Being Earnest]. – I тобі пішуче раджу те саме зробити зі своїм місте... ну, з тим своїм німецьким другом, що має таке дивацьке ім'я (пер. Р. Доценка).* У наступному прикладі використання архаїзму в перекладі вважаємо необґрунтованим відхиленням від оригіналу: *May I ask if it is in this house that your invalid friend Mr. Bunbury resides [Wilde O. The Importance of Being Earnest]? – Скажи мені, чи не в цьому домі мешкає твій болящий друг містер Банбері (пер. Р. Доценка)?*

Прагматичні узуально зумовлені трансформації можуть бути спричинені відмінністю у смислового обсязі лексеми, що призводить до різниці у поєднуваності слів у вихідній та цільовій мовах. Тому перекладачеві доводиться обирати лексему в мові перекладу, що належить до тієї ж частини мови та підходить одночасно за трьома параметрами: узус, зміст, поєднуваність (Т.Р. Левицька, О.О. Фірсон). Це яскраво ілюструють приклади опису англійською та українською мовами погодних умов: *sharp air [Bushnell C. The Carrie Diaries] – морозне повітря (пер. К. Пługатир);* абстрактних понять: *business end of the thing [Henry O. Cabbages and Kings] – діловий бік справи (пер. М. Рябової);* місця дії: *a bystreet – very lonely [Poe E.A. The Murders in the Rue Morgue]. – <...> вулиця майже безлюдна (пер. В. Горбатська) та ін.*

У третьому розділі “Прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі”

розглядаються граматичні та лексико-граматичні перекладацькі трансформації, які зумовлені прагматичними чинниками. Прагматично зумовлена граматична трансформація – це такий вид перекладацького перетворення, коли рівноцінний комунікативний ефект вихідного та цільового висловлювань досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення або речення. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація – це такі зміни лексичних і граматичних характеристик вихідного висловлювання, що уможливають забезпечення функціонально і прагматично рівноцінного оригінальному перекладеного повідомлення. За результатами проведеного нами аналізу було встановлено, що прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як граматична заміна, додавання, вилучення, граматична компенсація, антонімічний та описовий переклад. Для прагматичної адаптації тексту перекладу використовується також прийом цілісного перетворення.

Проведений аналіз оригіналів художніх творів та їх перекладів виявив прагматично зумовлену зміну категорії роду, що демонструють наступні приклади, де слово в оригіналі позначає персонажа або об'єкта чоловічого роду, а у перекладі – жіночого, чи навпаки. Наприклад, заміна *sir* на *pani* та *father* на *матінка* зумовлена тим, що в українській мові іменники жіночого роду мають закінчення -а, -я, тому інший переклад викликав би щонайменше подив у читачів цільового тексту: *Caterpillar – sir* [*Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland*] – *гусениця – pani* (пер. В. Корнієнка); *Father Thames* [*Jerome K.J. Three Men in a Boat*] – *матінка Темза* (пер. Ю. Лісняка).

Заміна частини мови, а саме субстантивованого прикметника на іменник, може використовуватися з метою експлікації значення оригінального висловлювання: *The long green* [*Henry O. Cabbages and Kings*]! – *Ех, гроші* (пер. М. Рябової)! У перекладі твору О'Генрі “Королі та капуста”, цільовою аудиторією якого є здебільшого підлітки, було також виявлено описовий переклад термінів, значення яких для осіб такої вікової категорії може бути незрозумілим: <...> *and there is no extradition treaty* [*Henry O. Cabbages and Kings*]. – <...> *і потім тут не видають злочинців урядові тієї країни, звідки вони втекли* (пер. М. Рябової).

Прагматично зумовлена зміна порядку слів зазвичай використовується через стандартизацію та шаблонність у написанні адреси, листа чи рецепта лікаря в англійській та українській мовах, а також у зв'язку з традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів та обставини позначених у реченнях дій: *A young woman's decapitated body has been found in a rental cabin on a beach in Maui* [*Patterson J. Swimsuit*]. – *В орендованому будиночку для відпочивальників на Мауї було знайдено обезголовлене тіло молодої жінки* (пер. В. Горбатька).

Однією із причин застосування декомпресії є врахування такого прагматичного аспекту, як орієнтація на реципієнта (В.В. Алімов, В.В. Мірошниченко), адже додаткова інформація сприяє точнішому розумінню цільового тексту носієм мови перекладу (Д.І. Квеселевич). Наприклад, перекладач може ідентифікувати згаданих у художньому творі реальних осіб, зазначаючи їх зв'язки з відомими історичними постатями: *James Earl Ray* <...> *Jackie O.* [*Segal E. Oliver's Story*]? – <...> *убивцю Мартіна Лютера Кінга Джеймса Ерла Рея. <...> Жаклін Оназіс, колишню дружину вбитого президента Кеннеді* (пер. А. Євси).

З метою дотримання мовленнєвих норм, що існують в культурі носіїв цільової мови, додавання використовується для перекладу комунікативних актів, що містять метафори: *If the wheel successfully revolved <...> [Henry O. Cabbages and Kings]. – <...> і якби колесо **фортуни** повернулося щасливо <...> (пер. М. Рябової).*; сталі вирази: *the spirit of Eld [Poe E.A. MS. Found in a Bottle] – духом **сивої** давнини (пер. Р. Доценка).*; прислів'я і приказки: *Truth is not always in a well [Poe E.A. The Murders in the Rue Morgue]. – Істина не завжди знаходиться на **дні** колодязя (пер. В. Горбатька).*

До вилучення певної інформації перекладача може змусити зазначення в оригіналі деяких історичних подій, які невідомі представникам культури-реципієнта. Наприклад, вірогідно, що потенційні читачі українського перекладу не володіють знаннями про тінтайп, один із видів моментальної фотографії на жерстяних пластинках, винайдений у США у дев'ятнадцятому столітті, що й спричинило застосування зазначеної трансформації: *Tintypes and photographs were the weapons with which Keough and Clancy were at that time assailing the hopeless shores [Henry O. Cabbages and Kings]. – Фотографія була тією зброєю, з якою Кїо і Кленсі напали на ці безпорадні береги (пер. М. Рябової).*

Якщо граматичні помилки у мовленні є складовою образу персонажа художнього твору, то це можна компенсувати у перекладі, порушуючи граматичні норми цільової мови. Так, у наступному прикладі перекладач вдало відтворив неправильне вживання англійською мовою модальних дієслів, використавши звичні помилки дітей у процесі оволодіння українською мовою: *Can I have this? – May I have this [Salinger J.D. Uncle Wiggly in Connecticut]. – Можна мені **візьмати** це? – «**Узяти**», а не «**візьмати**» (пер. О. Сенюк).*

На мовну форму вираження думок впливає спосіб мислення комунікантів. Так, носії англійської мови відомі своїм «позитивним мисленням», тому часто певну ситуацію вони бачать у позитивному ключі, в той час як українці звикли змальовувати її через негативацію. Розглянемо це положення на прикладі побутової ситуації, коли дорослий одягає дитину: *Stand still! [Salinger J.D. Uncle Wiggly in Connecticut]– **Не** крутись! (пер. О. Сенюк)*

Окрім вищезазначених трансформацій, що спричинені необхідністю адекватного відтворення у перекладі комунікативного ефекту оригінального повідомлення, у нашій роботі розглядається також прийом цілісного перетворення. Як стверджують дослідники, його суть полягає у повному відриві від слів оригіналу і в цілісній передачі його змісту іншими засобами цільової мови (М.М. Полюжин). Результатом цілісного перетворення є зовнішньо нерівноцінна, але функціонально адекватна заміна (Т.Р. Кияк). Особливої уваги перекладачів вимагають конвенціональні акти, яким притаманний характер ритуалу чи церемонії, оскільки одна прагмема в англійській та українській мовах може втілюватися у різних мовленнєвих актах. Це демонструють приклади висловлювань, що використовуються носіями англійської та української мов для встановлення, підтримання та завершення мовленнєвої взаємодії: *Don't I know you [Bushnell C. The Carrie Diaries]? – **Ми** вже зустрічалися (пер. К. Плуґатип)?* Крім того, у вихідній та цільовій мовах є традиційні формули, що використовуються у різних комунікативних ситуаціях: *Three cheers for Charlie [Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory]! – **Хай** живе Чарлі (пер. В. Морозова)! (виголошення тосту); What's your's*

[Jerome K.J. *Three Men in a Boat*? – *Що ви питимете* (пер. Ю. Лісняка)? (пропозиція обрати напій). До прагматичних проблем перекладу В.І. Карабан відносить також переклад написів, оголошень, команд. Для їх адекватного відтворення українською мовою доречним є застосування прийому цілісного перетворення, що доводять наступні приклади: *Full speed ahead* [Dahl R. *Charlie and the Chocolate Factory*]! – *Повний вперед* (пер. В. Морозова)!; *Wanted* [Patterson J. *Swimsuit*]. – *Розшукується* (пер. В. Горбатська).

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено нове вирішення актуальної проблеми визначення, класифікації, характеристики прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі та описано причини і умови їх застосування. Проведене дослідження дозволило нам дійти таких висновків:

1. Прагматично зумовленими трансформаціями вважаються зміни вихідного мовленнєвого акту, спричинені намаганням перекладача передати зміст та прагматичну спрямованість оригіналу, враховуючи мовні та культурні очікування реципієнтів перекладу.

2. Для адекватного відтворення у перекладі комунікативного ефекту оригіналу слід зважати на мовний та позамовний контекст повідомлення, його прагматичний фокус, конвенції вихідної та цільової мов і відмінність фонових знань адресатів першотвору та перекладу, що спричинена культурними, історичними та суспільними чинниками і призводить до розбіжностей в лінгвоетнічних комунікативних компетенціях.

3. Щоб адекватно відтворити прагматичний потенціал англomовного художнього твору, перекладачеві необхідно виявити прагматичні елементи, що містяться в авторському і персонажному мовленні, та віднайти в українській мові одиниці з рівноцінним прагматичним значенням.

4. Забезпечення рівноцінного комунікативного ефекту оригіналу та перекладу неможливе без досягнення узуальної адекватності вторинного тексту, оскільки природність мовного оформлення, емоційний та естетичний план висловлювання є чинниками, що впливають на його прагматичний ефект.

5. Адекватність перекладу може бути досягнута в результаті прагматичної адаптації вихідного тексту через застосування перекладачем прагматично зумовлених лексико-семантичних, лексико-граматичних і граматичних трансформацій.

6. Результатом застосування прагматично зумовленої лексико-семантичної трансформації є максимально наближений комунікативний ефект вихідного і цільового висловлювання, що мають різний лексичний склад. Прагматично зумовлені лексико-семантичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як генералізація (40%), лексична заміна (23%), лексико-семантична компенсація (14%), конкретизація (8%), диференціація значення (8%), логічний розвиток (7%). Крім того, прагматична адаптація може здійснюватися шляхом застосування прагматичних узуально зумовлених трансформацій.

7. Якщо рівноцінний комунікативний ефект оригіналу та перекладу досягається через зміну граматичних характеристик слова, словосполучення чи речення, то таке перетворення вважається прагматично зумовленою граматичною трансформацією. Прагматично зумовлена лексико-граматична трансформація

передбачає внесення як лексичних, так і граматичних змін до вихідного повідомлення з метою забезпечення його адекватного відтворення цільовою мовою. Прагматично зумовлені граматичні та лексико-граматичні трансформації представлені прикладами, у яких виявлено такі перетворення, як додавання (51%) або вилучення (8%), граматична заміна (22%), описовий переклад (8%), антонімічний переклад (6%) та граматична компенсація (5%). Ще одним способом прагматичної адаптації є прийом цілісного переосмислення.

8. Загалом, нами було виявлено застосування прагматично зумовлених трансформацій у зв'язку з наступними чинниками: 1) орієнтація на оригінал, адже завданням перекладача є адекватна передача прагматичного потенціалу першотвору, його національно-культурного колориту, естетики та експресивності, відтворення важливої імпліцитної інформації тексту, виявити та розтлумачити яку допомагає комунікативна ситуація висловлювання, вузький та широкий контекст.; 2) врахування особливостей використання мовленнєвих актів у вихідній та цільовій мовах, ситуативної та тематичної стереотипізації англійського та українського мовлення; 3) подолання соціокультурних відмінностей у читачів оригіналу і перекладу та врахування різниці світосприйняття носіїв англійської і української мов, що знаходить своє відображення в їх асоціаціях, стереотипах та кольорових картинах світу.

9. Найчастіше з метою прагматичної адаптації художнього твору перекладачі вдаються до таких трансформацій, як додавання (26%), генералізація (20%) та граматична заміна (11%). Дещо менш частотним є застосування з прагматичних міркувань лексичної заміни (10%) та компенсації (10%). Доволі рідкісним є застосування прагматично зумовленого описового (4%) та антонімічного перекладу (3%), диференціації значення (4%), вилучення слова або словосполучення (4%), логічного розвитку (4%) та конкретизації (4%).

10. З огляду на все вищезазначене, адекватний переклад здатний забезпечити перекладач, який має ґрунтовну компетенцію, у тому числі комунікативно-прагматичну, володіє достатнім обсягом мовних та позамовних знань і комунікативних навичок та дотримується прагматичної нейтральності.

Результати цієї наукової роботи відкривають перспективи подальшого дослідження прагматичного аспекту перекладу художньої літератури, зокрема залежності застосування прагматично зумовлених трансформацій від жанру художнього твору та ідіостилію перекладача. Вважаємо важливим також встановлення та порівняння особливостей використання прагматично зумовлених трансформацій для перекладу художньої, публіцистичної, офіційно-ділової та науково-технічної літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Караневич М. І. Передача непрямих мовленнєвих актів у перекладі / М. І. Караневич // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. I (126). – С. 321–326.

2. Караневич М. І. Компенсація як прагматично зумовлена трансформація в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010. –

Т. 13, № 2. – С. 70–76. – (Серія “Філологія”).

3. Караневич М. І. Прагматично зумовлені лексичні трансформації в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (1). – С. 176–182. – (Серія “Філологічні науки (мовознавство)”): у 5 ч.).

4. Караневич М. І. Прагматично зумовлені граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Українське мовознавство. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. – Вип. 40/1. – С. 420–423.

5. Караневич М. І. Прагматичний аспект перекладу художньої літератури / М. І. Караневич // *Studia methodologica*. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 32. – С. 83–89.

6. Караневич М. І. Причини та особливості застосування прагматично зумовленої генералізації / М. І. Караневич // Мандрівець. – Тернопіль: ТОВ “Терно-граф”, 2012. – № 4 (100). – С. 66–70.

7. Караневич М. І. Особливості застосування прагматично зумовленого парафразування в англо-українському художньому перекладі / М. І. Караневич // Наукові записки. – Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2012. – Вип. 25. – С. 45–49. – (Серія “Філологічні науки”).

8. Караневич М. І. Прагматически обусловленная лексическая замена / М. И. Караневич // Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. – Нижний Новгород: Бюро переводов «Альба», 2013. – Вып. 3. – С. 32–40.

АНОТАЦІЯ

Караневич М.І. Прагматично зумовлені трансформації в англо-українському художньому перекладі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2013.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу застосування прагматично зумовлених трансформацій в англо-українському художньому перекладі. У дослідженні всебічно проаналізовано поняття “прагматика перекладу”, висвітлено шляхи відтворення прагматичного потенціалу художнього твору з метою забезпечення адекватності цільового тексту. Проаналізовано методологічні засади дослідження прагматики художнього перекладу. Виявлено позамовні чинники у прагматиці перекладу. Запропоновано визначення прагматично зумовленої лексико-семантичної, лексико-граматичної та граматичної трансформацій. Встановлено, що прагматично зумовленими трансформаціями можуть бути додавання, генералізація, граматична та лексична заміна, компенсація, описовий і антонімічний переклад, диференціація значення, вилучення, логічний розвиток, конкретизація та проаналізовано особливості їх застосування у художньому перекладі. Доведено, що способами прагматичної адаптації художнього твору можуть бути також узуально зумовлені трансформації та прийом цілісного перетворення.

Ключові слова: прагматика перекладу, прагматично зумовлена трансформація, художній переклад, позамовні чинники, адекватність, прагматична адаптація.

АННОТАЦИЯ

Караневич М.І. Прагматически обусловленные трансформации в англо-украинском переводе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2013.

Диссертация посвящена комплексному анализу использования прагматически обусловленных переводческих трансформаций в англо-украинском художественном переводе. В работе всесторонне проанализировано понятие “прагматика перевода”, освещены способы воссоздания прагматического потенциала художественного произведения для обеспечения адекватности целевого текста. Сформулированы методологические основы исследования прагматики художественного перевода. Установлены экстралингвальные факторы в прагматике перевода. Предложено определение прагматически обусловленной лексико-семантической, лексико-грамматической и грамматической трансформаций. Установлено, что прагматически обусловленными трансформациями могут быть добавление, генерализация, грамматическая и лексическая замена, компенсация, антонимический и описательный перевод, дифференциация значения, опущение, логическое развитие, конкретизация и проанализировано особенности их применения в художественном переводе. Доказано, что способом прагматической адаптации художественного произведения могут быть также узуально обусловленные трансформации и прием целостного преобразования.

Ключевые слова: прагматика перевода, прагматически обусловленная трансформация, художественный перевод, экстралингвальные факторы, адекватность, прагматическая адаптация.

ABSTRACT

Karanevych M.I. Pragmatically Motivated Transformations in English-Ukrainian Literary Translation. – Manuscript.

A Thesis for the Scholarly Degree of the Candidate of Philology, Speciality 10.02.16 – Translation Studies. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2013.

The thesis focuses on the multifacet systemic study of the topical problem of pragmatically motivated transformations in English-Ukrainian literary translation. It explores the theoretical issues of describing various facets of the pragmatic potential of a literary text and highlights major theoretical premises of the pragmatics of translation in general and the pragmatics of literary translation in particular. In order to render pragmatic potential, a translator should pursue the following algorithm: first, one must identify a set of pragmatic elements, which shape the pragmatics of the source text, and then, taking into account the importance of each pragmatic element, make a conclusion on the way of its rendering in the target text.

The pragmatic potential of a text is understood as its ability to produce perlocutionary effects on the text recipient with respect to their feelings, mind, will or status. In order to achieve adequacy, translators resort to pragmatically motivated transformations which are lexico-semantic, lexico-grammatical or grammatical conversions, based on the dominant pragmatic thrust to convey the sense and emotional mood of the source text, taking into account lingual and cultural stereotypes and expectations of the target audience. The result of such transformation is a translated utterance pragmatically and functionally equipollent

to the original one. In order to make justified pragmatically motivated transformations, a translator should take into account the role of cultural markers in the system of artistic values of the original, literary grounds of the target language and culture, as well as the original pragmatic focus. Major difficulties in recreating the pragmatic potential of the source text are caused by differences of speech traditions and extralinguistic factors, rather than differences in the systems of the source and target languages. One of the main factors which is conducive to problems in achieving adequate translation is differences in the world views of the recipients of the source and target texts.

The research explores the causes, specifics and types of pragmatically motivated lexico-semantic transformations. Generalization, specification, lexical substitution, compensation, meaning differentiation, logical development and transformations conditioned by differences in word usage of the source and target languages are pragmatically motivated. They are mainly used in order to adapt the sense and form of the source text, because of differences in cultural connotations and speech habits of the source and target language speakers. The pragmatically motivated generalization is one of the most frequently used lexico-semantic transformations. It is mostly used to translate proper names which are well known to source text recipients and not well known to target text recipients. Pragmatically motivated transformations are mainly caused by differences in the volume of knowledge of the source and target language speakers. The use of such transformations is conditioned by differences in culture, history, folklore, mythology, beliefs, religions and, correspondingly, language world views and the national specifics of speech communication between recipients of the source and target texts. In order to adequately recreate pragmatic potential in translation, it is necessary to neutralize the differences in linguocultural communicative situations.

The thesis investigates various aspects of pragmatically motivated grammatical and lexico-grammatical transformations. The first is defined as a kind of linguistic conversion when an equipollent communicative effect of the source and target texts is achieved due to a change in the grammatical characteristics of a word, word group or sentence. The second is defined as a change in lexical and grammatical characteristics of the source text that is used to achieve pragmatic effects of the target text, functionally equipollent to those of the original. The following types of pragmatic grammatical and lexico-grammatical adaptations were identified: omission or addition, grammatical substitution, compensation, antonymous and descriptive translation. Among them the most frequently used transformations are grammatical substitution and addition. Grammatical substitution is represented by changes in the categories of gender, number and transpositions. The main causes of such transformations lie in increased attention to tactfulness and political correctness in speech and differences in speech traditions of Ukrainians and English. Pragmatically motivated changes may be used because of differences in traditions of presenting information in speech acts on agents and circumstances of actions denoted by a sentence and in written addresses and prescriptions in English and Ukrainian, differences in national-cultural etiquette clichés and differences in the linguistic expression of emotions of native speakers of English and Ukrainian. The usage of addition is motivated by the necessity to take into account the context of utterances and the background knowledge of the recipients of translation for ensuring the transparency of the sense of the target text. Pragmatically motivated addition may be used because of historical and

cultural differences of source and target text recipients and differences in their language world views. The thesis reveals that pragmatically motivated overall reinterpretation of an utterance is used when in identical communicative situations the speakers of English and Ukrainian use lexically and grammatically different but sense-equivalent utterances.

Key words: pragmatics of translation, pragmatically motivated transformations, literary translation, extralinguistic factors, adequacy, pragmatic adaptation.